

Data z výletu

Veličiny	Hodnoty
Pořadatel	Eda
Účastníci	Eda, Eva, Gusta, Milena, Mirka, Vašek, Rony a J. (8)
Provedení	na kole
Trvání	Od 10:00 do 15:00. (5 hod)
Trasa	Lhotka, Na Špicí; Lhotka, kovárna; trať Č.Třebová-Praha; viadukt pod tratí; Zacharovec; Řetová, kostel se hřbitovem; Mandl, penzion.
Délka	cca 8,5 km
Občerstvení	Penzion Mandl, Mandl (Kozel 11°, V. Popovice)
Počasí	Zataženo, 16 °C (měřeno v B v 7:00 SEČ)
Památky	
Vlastivěda	
Zážitky	
Jiné	Gusta zrušil výlet na Veselý Kopec, že ho nahradí cyklovýletem do Letovic.

Doplňeno dle uvážení.

Příloha k exkurzi TSA do kovárny Františka Bečky na Lhotce, ve čtvrtek 9. července 2015, kterou dle různých pramenů sestavil J. a s použitím reprodukce obrazu Karla Purkyněho Kovář Jech vydal v DOVYNA Litomyšl v létě 2015.

bolí ho druhý den při práci ruka. Slychal jsem často od své matky a jiných starších Pražanů, když chtěli naznačit, že někdo zanevřel na kohosi, stále vidí na něm chyby a pronásleduje ho: »Sedí na něm jako čert na kovadlině.« Když odešel návštěvník nevitáný, který jen pomlouval tak dlouho, až udal všechny svoje klepy a »semlel živé, mrtvé«, říkají staří Pražané: »Nesmi sem«, nebo »už mi sem nesmi, zased' by si tu jako čert na kovadlinu!« Pořekadla tato jsou zajisté v patrném spojení s pověrami o čertu a kovadlině.

Podal jsem tuto črtu, abych upozornil sběratele ještě v čas; není nijak úplná, není také dotazníkem. To ponechávám jiným. Formu přístupnější volil jsem proto, že spíše láká k četbě než dotazník. Některé doklady ze své činnosti sběratelské vložil jsem pro zajímavost. Dalšíh přispěvků očekávám od laskavých čtoucích.

Český lid, Praha 1902, roč. XI.

Kováři v lidovém podání na Velvarsku.

Dodatek ke článku a vyzvání J. Soukupa, Č. Lid XI. 4.
Podává Antonie Langová.

zařikávání

Kováři rozuměli zvláště nemocem koní, léčili je i zařikáváním, a dosud prý je dobře uhranutého koně protáhnouti katim okem — hned prý je veselejší a požírá s chutí. Chtěli-li který kovář zařikávat, musil v čase od Nového roku do sv. Jiří dvěma prsty pravé ruky zamáčknoti krika. Potom prý zařikal mnohou nemoc koňskou: šál, spánek, můstky, bradavice, krlice, lišeje, houby i nátku. Kovář se postavil proti hlavě dobytčete a řekl znamenaje je svatým křížem: »Ve jménu Pána našeho, Ježíše Krista, nerosti znamení, jako nerostlo kamení od Kristova narození« (to se říkalo třikráte). Na to obrátil se proti slunci a řekl: »Prosím Tebe, Panno Maria, aby toto hovado tělo čisté a zdravé mělo vždycky. Pomodli se »Otcenáš« a »Zdrávas« a byl jist, že každý neduh se ztratí.

krlice

Kovářky zařikávaly i krlice koňské, takto: »Šla Panna Maria do Egypta žehnat svého nejmilejšího Synáčka. Počkala zlé krlice a ptala se jich: »Kam jdete?« »My jdeme do života N. N.« (jméno koně). »A co tam dělat budete?« »V jeho těle bouřiti krev.« »Já vás tam nepropouštím, já vás odesílám do lesů tmavých a černých, tam jsou tři studnice, první plná krve, druhá plná vody, třetí plná mléka. Napijte a vykoupejte se, vy zlé krlice, v které se vám lépe líbit bude.« »A já to nedělám svou vlastní mocí, ale Pána Ježíše Krista svatou pomocí. K tomu mi dopomáhej Bůh Otec + Bůh Syn + Bůh Duch Sv., Panna Maria. — Amen.«

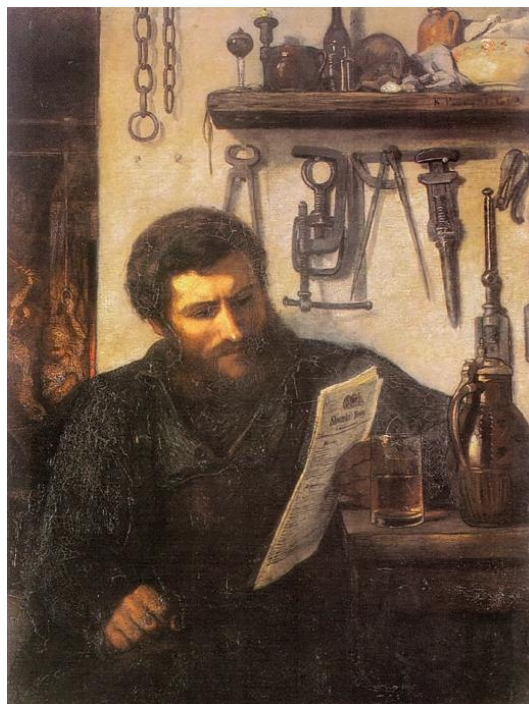
[4]

V praxi zvěrolékařské užívali i různých knih lékařských. Nejstarší snad z »lékařství koňských« jest od Albrechta, mistra kováře císaře Bedřicha. Laskavostí p. J. Voláka,

O kovářích

PŘÍLOHA VÝLETU TSA, SEZÓNA 2015

podpis

kováře ve Velvarech, byl mně pljičen starý opis »Koňského lékařství«. Napsal je jakýsi »Jan, strážce Jejich milosti císařské a královské koní.« Datum v hlavním městě Brně, v markrabství Moravském na den Filipa Jakuba, léta Páně 1608.

Uvádím ukázký: Uříknutého koně poznati: Takovému koni oči pláčou, a potí se a třese se a nemůže ani jísti. Sezná-li se. Ze ty slzy jsou slané, to prý je jisté znamení, že jest uříknutý. — Uříknutému koni pomoci: Chyt' kocoura pitomého a nalej plný škopek vody, potom ho celého třikráte v té vodě potop a pak v ní zmej koně uříknutého. Pro klisnu vezmi k tomu kočku. Kdybys věděl, kdo ho uřík, tak vezmi z toho člověka kousek šatů chodčích a tím ho podkuř. — Aby koně žádný neuřík: Zavaž pivoňku do ocasu, ať s ní kůň chodí.

uříknutý kůň

Z pověr kovářských, od nichž prý se ani teď neupouští, nejznámější je ta, že kovář nesmi kladivo večer na kovadlině zapomenouti; nemohl by spáti. Také dává se z téže příčiny večer po práci přes oheň křížem kropáč, lopatka a pohrabáč.

kladivo

Český lid, Praha 1902, roč. XI.

Kovářské vejce, stará mistrovská zkouška

Dagmar Marková

V minulosti kovářští tovaryši po několikaletém učení u staršího kováře s titulem mistra při skládání mistrovské zkoušky dokazovali svůj um náročným a precizním způsobem provedenou kovářskou prací. Na jižní Moravě, v okolí Plzně, Litomyšle, na Jindřichohradecku to bylo zdobením kraslice okutím. Výzdobnými prvky byly železné obruce a ručně kované malé podkúvky, připevňované hřebíčky. Technický princip této kovářské výzdoby kraslic byl ve změnání vaječné skořápky po namočení uvařeného vejce do silného octa. Vejce se pak opatrně vtáhlo do ručně kované železné obrůčky a poté vložilo do vápenné vody, kde ztvrdlo.

techno-
logie

Někteří kováři zase doporučovali vejce měkčit v octu syrové, poté vložil do konstrukce (ideálně pod vodou, kde se s ním lépe pracuje) a eventuálně vařit až po opětovném navápnění ve vápenné vodě. Lze je ponechat syrové. Pokud se má naměkčtít uvařené vejce, tak už se nedokáže dostatečně zmáčknot (drží jej vařením ztuhlý obsah). Při opětovném vápnění je třeba často otáčet, jinak bude skořápka deformovaná v místech, kde naléhá na konstrukci.

Jak jsem zjistila při pátrání, dnes se již informace o kovářském vejci dají najít pouze ve starší literatuře, jako je článek o kovářském vejci z Chocenicke Lhoty, v publikaci "Český lid" z roku 1974 a jak tento pozoruhodný výrobek vypadal, můžete ze spatřit v muzeích v Plzni, v Praze a v Litomyšli. V moravských muzeích nejsou.

[5]

Památky, obyčejy a pověry kovářské.

Poznamenává Jan Soukup.

Nás lid měl ode dávna některé osoby za tajemné a přísuzoval jim moc nadpřirozenou. Osoby takové vyznaly se v čarách a kouzlech nejrozmanitějších i v léčitelství a mohly tudíž prospěti nebo uškoditi komukoliv. Staré ženy bývaly v podezření, že jsou čarodějnice a jsou společný s čertem, pohodní a kati byli nepočetní v očích lidu, podobně i pytláci a cikáni měli špatnou pověst, a také myslivci byli známí čarovným uměním. Každý se vyhýbal všem lémto lidem a dovolával se jejich rady, pomoci a lékův jen v potřebách největších, v nebezpečnostech, když jiní vzdávali se vsí naděje.

Kováři se svými ženami, pastýři, krajančkové a sládky znali také různé čary a mnoho jiného, ale že měli počestné zaměstnání a řemesla, a že lid stýkal se s nimi stále, nebyli zlopověstní. Připomenou jen něco o kovářích.

ranhojič-
ství

Kováři i kovářky byli hotoví ranhojiči a zvěrolékaři zároveň. Trháni zubův a pouštění koním jest nejznámější z činností jejich. Ty staré, začazené kovářky! Kdo si vzpomene sebrati vyobrazení jejich a popsatí je? Jak zajímavá jest na př. kovářna v Bílé na Českokudubsku, zvěčněná kresbou J. Prouška. Uvádím ještě dvě staré kovářny, jak mi náhodou přišly do ruky lístky z mého materiálu, jest to především kovářna ve St. Strašnicích a druhá v Opočnu.

vyklad
Písma

V kovářnách scházivali se sousedé, tam přetřásali události místní i jiné, významnější. Kováři vykládali též písmo. Nejednen znamenitý syn vlastní naší byl z rodiny kovářské, jako na př. arcibiskup český M. Jan Rokycana.

Kdo se odhodlá sbíratí látku k dějinám řemesla kovářského v Čechách? Připomenou jen co čteme o zlych kovářích v satyrách Hradeckého rukopisu ze 14. stol. Zloděj přijde v noci tiše k chýši kovářové a dá si zhotoviti u něho silnou pilu, nože z oceli a deset klíčů. Kovář ráčí slíbí, obrdží závdavek a ostatek dostane, až přijde s objednanými nástroji ke zlodějům uprostřed lesa. Mezi nástroji, jež kováři tenkrát kuli pro zloděje, jmenuje básník i »kozí nohy«, t. j. pakliče. Kromě toho našiká na kováře, kteří špatně kovájí koně.

Kdo se uváže v sebrání názvosloví kovářského? Kovářské dílo bylo dvojí: černé (kování koní, vozů) a bílé (zhotovování seker, srpů, lopat, hřebíků atd.) Památky cechovní pověděly by nám o tom dosti, jména i ceny předmětů.

Kdo sbírá dědičnou ornamentiku práce kovářské? První a zajímavý pokus toho druhu učinila tuším pí. Vlasta Havelková článkem »O starobylosti řemesla kovářského u Slovanů« v Čas. vlast. muz. spolku v Olomouci. Zdobili tak kování vojové, sekery a j. Rádi bychom viděli, kdyby nám tak někdo zachytil z paměti starých kovářů, jak si zapisovali a počítávali, komu a co pracovali. O sýpce u kováře víme pramálo. Paměti takové

[2]

Paří PhDr. Romana Habartová, vedoucí etnografického oddělení Slovákého muzea v Uherkém Hradišti mi na dotaz o kraslicích zdobených okutím, napsala, že skutečně patří k muzejním skvostům. Jedná se obvykle o kraslice větší slepičí nebo husí. Vejce byla obvykle vyfouklá a výtuky se zasazovaly do kovových obrouček, byly zdobeny malými podkovičkami, drobným kováním pomocí hvězdiček, podkúvek...

Tuto práci obvykle dělali kováři tvaryši jako mistrovský kus a prokazovali touto prací své schopnosti. Dočítáme se o tom na konci 19. století. Tato práce byla známá na jižní Moravě, na jižním Slovensku (Hont). Dokonce kvůli mému dotazu obtelefonovala kolegy v Hodoníně, Kyjově a ve Veselí nad Moravou, ani tady nemají žádný doklad.

Sama jsem kontaktovala desítky uměleckých kovářů, ale žádnou konkrétní odpověď, tedy podrobnou dokumentaci o výrobě včetně fotodokumentace se mi nepodařilo získat.

<http://www.fler.cz/blog/>

Podobizna kováře Jecha

Václav Hájek

O obraze kováře Jecha, či přesněji Politizujícího kováře od Karla Purkyněho se v době jeho vzniku soudilo, že je víceméně špatný či nekvalitní, podobně jako ostatní díla tohoto kontroverzního autora. Až na sklonku 19. století začali čeští teoretici a historici umění tvrdit, že Purkyněho dílo má nezastupitelné místo ve vývoji českého moderního umění. V polovině 20. století se Purkyněho tvorba chápala jako základní emblém národních pokrokových tradic (jak paradoxní výraz). Reprodukce děl tohoto autora zpestřovaly v době totality život žákům základních a středních škol a smály se na ně ze stěn a učebnic. Purkyně tedy bojoval za svého života i post mortem na mnoha frontách: uměleckých i politických. Některé významy, které byly později vloženy do jeho díla, by si ani sám nedokázal představit. Vytváří tedy Purkyněho tvorba, a hlavně Politizující kovář mezník moderního či avantgardního vývoje (jak tvrdí Miloš Jiránek či Emil Filla), nebo se pevně kloní k masově srozumitelnému »realismu«, který byl jediným legitimním tvaroslovím doby sověty? A dále: je tento obraz dobrý, či špatný? Na tyto otázky nelze odpovědět absolutně, ale můžeme se na ně podívat prizmatem dobové optiky a snažit se rozkrýt význam, který autor do obrazu vložil.

politizace
díla

Obraz byl vystaven na pražském »salonu« (tj. na výroční výstavě Krasoumné jednoty) v roce 1860. To byl přelomový rok — v oblasti politiky a českého veřejného života. Skončil tzv. Bachův absolutismus a česká veřejnost v čele s Riegrem volala po liberalizaci života a médií (síla snaha o založení českých politických a svobodných novin). Obraz byl vystaven pod názvem Politizující kovář. Teprve později, když byl v majetku Jechovy rodiny, se objevil názor, že se jedná o portrét konkrétní osoby. Obrazů »politizujících« osob bylo na výstavě více, bylo to dobově velmi oblíbené téma. Politizování se na malbách projevovalo

[6]

většinou čtením novin a klábosením v hospodě. Sérii politizujících čtenářů novin známe i z tvorby Purkyněho učitele Coutura. Kovář zde politizuje nad Slovenskými novinami, běžným dobovým tiskem, jenž byl cenzurovaný a tzv. úřední (dříve se soudilo, že toto periodikum je imaginární, ale skutečně existovalo). Kovář si prohlíží poslední stranu novin, kde se obvykle objevovaly výsledky loterie. To tedy nevypadá jako výrazná politická akce. Přílohu

symbolika
kováře

percepce

posloužily by patrně a doplňovaly by vhodné výpisy a doklady z doby staré, kde jinak mnohé bylo by nám nejasným. Neohroženost, ráznost a humor kovářů známe jen z povídek a básní, ač kovář přelstí i čerta, jak víme z pohádek.

Kováři měli též obyčejy, zvyky a pověry. Sebral je někdo aspoň v črtu? Máme jen nahodilé zlomky. Patronem kovářů byl sv. Eliáš.

Představme si kováře pracujícího s tvaryši v začernalé kovárně při výhni. Měch rozdmýchuje plamen. Jak divně barví rudá zář jeho postavy kovářských, jak zvláštní zdají se nám obličejy jejich, jak hroznou zdá se nám kovářna — nejnak než jako peklo. Pádně buší do žhavého železa, až jiskry lítají... Jistě neušlo pozornosti vaší, jak rytmický dopad kladiv provádí ráznou hudbu v souhlase s tím žárem, až zmírání na kovu spracovaném... Kovář přirozeně v tomto ovzduší byl lidu tajemným a stále stoupal v představách jeho.

S kovářem shledáme se i v písni národní, jest i ve filosofii lidu: v příslovích a pořekadlech. Z kovářských obyčejů, zvyků a pověr podávám zde některé ukázky, abych povzbudil k vděčné práci na poli dobrém, ale zanedbaném krátkozrakosti jednostranných a povrchních sběratelů.

Začnu pověrami známějšími, jež se týkají výrobků kovářských. Ve mnohých krámech i v Praze vídáme přibitou podkovu na prahu nebo na pultě, spatříme ji mnohdy i na prahu bytu — pro štěstí. Z téhož důvodu zvedne nejednen podkovu nebo hřeb nalezený na cestě; přináší štěstí. Přibije-li se podkovka na dvě náměsíčníkovy, nebude vycházeti za měsíčné noci. Přibíti podkovy prý zastaví jeho vycházky.

Má-li dítě kurděje, vezmou 9 vršků z červené třešně, dají je vařit v novém hrnkem kousem kamence do vody, v níž kovář kalí železo a tím pak dítě si musí vyplakovati ústa; nebo kousek červeného sukna smočí se v té vodě a tím se trou dásně dítěti. Pamatují se, že od nás z domu na Novém městě v Praze chodívali pro »kovářskou vodu« buď do kovářny ve Smečkách nebo na Štěpánské ul. Pomáhala proti bolení zubů.

Zajímavé jsou pověry, přivádějící čerta ve spojení s kovářinou. Jednu takovou poznamenal Houška v r. 1854. Mnohý kovář, zvláště který mnoho cestoval a zvěděl mnoho, uhoří před svatvečerem v sobotu, když dokončil práci, ještě třikrát kladivem na prázdno na kovářinu a tím prý je pekelný duch opět na celý týden ukován. Jinak by zpřetrhal železa, jimiž jest spjat v pekle a jimiž lomcoval po celý týden a vyvrátil by celý svět z kofenů. Jinou pověru téhož druhu vypravovala mi pí. M. Votýpková v Benešově u Prahy: Nechá-li kovář kladiva na kovářině přes noc, nemůže usnout. Jednomu kováři v Benešově stalo se to. Šli spát, ale nikdo z rodiny a z tovaryšů nemohl usnout — a najednou všichni byli tak zmalátnělí. Otec posílal syny i tovaryše, aby se šli podívat do kovářny, zdali tam nenechali kladiva na kovářině, ale nikdo tam nechťel jíti. Až starý kovář sám dodal si odvahy, šel a hle — kladiva lítala nad kovářinou — a v tom jak vešel do kovářny dále, jak by utál, a kladiva byla položena na kovářině. Ukliďli je, vrátili se do světnice, a pak všichni usnuli. To si jimi čerti kovájí, nechá-li je kovář přes noc na kovářině. V Jirčích na Hořicku věří: Nechá-li kovář ležeti po práci kladivo na kovářině,

[3]